

Володимир Петренко
Вінницький кооперативний інститут,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Система державних позик у фіскальній політиці більшовицької влади в Україні (1927-1932 рр.).

Анотація. У статті досліджується фінансово-економічна політика більшовицької влади в Україні у 1927-1932 рр., зокрема, роль примусових державних позик у фіскальній системі перманентного вихолощення українського села, що призвело до вилучення коштів, майна, продовольства та наростання масового голоду.

Ключові слова: селянство, більшовизм, позики, фіскальна політика, індустріалізація, п'ятирічка, колективізація, хлібозаготівлі, репресії, голод.

Наприкінці 1927 р. більшовицька влада прискорила згортання НЕП і повернулася до політики «воєнного комунізму», що спричинило нову хвилю експропріації селянської власності в ході примусової суцільної колективізації і масового розкуркулення та призвело до трагічного Голодомору.

Дослідженню політики більшовицької влади в Україні у період «другого комуністичного штурму» (аналізу економічних аспектів), присвятили свої напрацювання відомі історики, зокрема, В. Васильєв – у монографії «Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр – субцентр влади (1917-1938)» [1], П. Гай-Нижник – у монографії «Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930)» [2], А. Зінченко – у праці «Нариси історії подільського селянства: 1917-1930 рр.» [19], С. Кульчицький – у монографії «Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення» [21] та ін.

Проте історіографія ще потребує аналітичних праць, які б всебічно висвітлили технології фіскальної політики більшовицької влади, зокрема, роль державних позик як засобу експропріації власності у селянства в ході проведення індустріалізації та колективізації.

Зміну політичного курсу влади констатував грудневий 1927 р. XV з'їзд ВКП(б), який прийняв перший п'ятирічний план розвитку народного господарства на 1928-1933 рр. і проголосив курс на суцільну колективізацію сільського господарства [20, с. 50]. Ці кардинальні рішення були прийняті одночасно, адже виконання індустріальних планів п'ятирічки було неможливим без здійснення колективізації для збільшення експорту зерна за кордон, отримання іноземної валюти, технічного устаткування тощо.

Для реалізації планів експропріації більшовики використали в українському селі найрізноманітніші заходи, головною метою яких було вилучення селянських коштів та продовольства.

Стосовно коштів, то лише серед обов'язкових державних фіскальних платежів, які українські селяни повинні були сплатити, значилися: сільськогосподарський податок, кошти на самооподаткування, «експертне» індивідуальне оподаткування, державні позики на індустріалізацію, державне «окладне» страхування, одноразовий збір на культурне будівництво [8, арк. 30].

Серед «добровільних» грошових виплат, які невдовзі стали для селянства обов'язковими, були такі: державні позики: «П'ятирічка за 4 роки», внутрішня державна позика, зміцнення селянських господарств, позика на залізничне будівництво, 8-ми, 10-ти, 11-ти відсоткові позики; паї споживчої кооперації; тракторні зобов'язання (акції «трактор центру»); цільові вклади в ощадкаси; на землевпорядкування; спеціальні внески з куркульських господарств; для отримання сільськогосподарського кредиту; на ліквідацію неписьменності; для «Трудгуж» (ремонт доріг); тракторні зобов'язання колгоспників; за невиконання трудового відробітку (сплачували одноосібники); грошові стягнення за прострочення термінів виконання реалізацій позик, кредитів, інших фінансових зобов'язань та ін. [7, арк.121-134, 343-346; 8, арк. 30].

За невиконання завдань селянські господарства штрафували в п'ятиразовому розмірі від несплаченої суми [3, с. 343]. Несплата штрафу призводила спочатку до конфіскації худоби, реманенту, продовольства, майна, а в кінцевому результаті – до відбору господарства – розкуркулення [13, арк.77].

Однією з технологій фінансового визискування більшовиками українського селянства була система державних позик. Насамперед значна увага органів влади в справі масштабних реквізицій багатомільйонних коштів в українському селі зосередилася на виконанні державної внутрішньої позики на індустріалізацію народного господарства СРСР. Ця шестивідсоткова позика була започаткована постановою ЦВК і РНК СРСР 24 серпня 1927 р. на суму 200

мільйонів крб. в облігаціях, вартістю 25 крб. кожна, терміном на 10 років; з 1 жовтня 1927 р. до 1 жовтня 1937 р. [14, арт. 508].

Проте грошова сума виявилася недостатньою, 18 червня 1928 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову «Про випуск другої Державної внутрішньої позики індустріалізації народного господарства СРСР» на суму в 500 мільйонів крб., терміном на 10 років в облігаціях, вартістю кожна 50 крб. [15, с. 847].

24 липня 1929 р. ЦВК і РНК СРСР приймають чергову постанову «Про випуск третьої Державної внутрішньої позики індустріалізації народного господарства СРСР» на суму 750 мільйонів крб. в облігаціях, вартістю 50 крб. кожна, на 10 років; з 1 грудня 1929 р. до 1 грудня 1939 р. [16, с. 973].

Реалізація позики розпочалася одразу. Липнева 1929 р. постанова Політбюро ЦК КП(б)У зобов'язувала: «Всім партійним організаціям негайно розгорнути політичну роботу щодо реалізації 3-ї позики індустріалізації. Особливе значення має робота на селі, де повинні мати значну суму (41 млн.)... По відношенню до куркулів села застосувати ті ж заходи громадського тиску через кооперацію, загальні збори селян, комісії сприяння, що і при хлібозаготівлях. Застосувати всі заходи для того, щоб до 1 жовтня шляхом реалізації позики добитися отримання нал. грошима 15 млн. крб., згідно директиви центру» [4, арк.176].

Окружні парткомітети, відповідно, в серпні 1929 р. у директивах райпарткомам вказували: «Визнаючи, що при мобілізації коштів у населення стимулюючу роль відіграє хлібозаготівля, розгорнути роботу по стягненню єдиного сільгосподатку, а також розповсюдженню 3-ї позики індустріалізації та збирання коштів по самообкладанню, простеживши щоб в оплату населення не здавало облігацій попередніх державних позик» [5, арк.26].

Виконуючи директиву, районні партійні комітети у вересні 1929 р. надіслали місцевим партійним осередкам циркуляри такого змісту: «Щодо позики індустріалізації. Виділити актив села, членів ЛКСМУ, вчителів, членів сільрад і правлінь усіх кооперацій і т. д. Уповноваженим з реалізації позик на кожні 10 господарств створити ударні групи з комсомольців, учителів, активу села; до 20 вересня добитися повного надходження внесків підписувачів на облігації... Пам'ятай гасло: «Ні одного двору без облігації» [6, арк.188].

Змушені виконувати завдання, сільські ради в повному складі, разом з комісіями сприяння позикам (такі комісії утворювалися у кожному селі з 1929 р., на зразок комісії сприяння хлібозаготівлі), реалізовували облігації, по суті – змушували кожну селянську родину її придбати [6, арк.188].

Запроваджений тиск давав результати. Так, у доповідній від 15 жовтня 1929 р. секретаря Мурафського райпарткому Солов'я читаємо: «Про розповсюдження 3-ї позики. На 20 вересня по району зібрано суму 84 565 крб., контрольне завдання було 79 060 крб., виконано на 107%...» [6, арк. 191].

Проте не всі райпарткоми доповідали про успішне виконання розповсюдження позики. У Шаргородському районі, наприклад, на вересень 1929 р. планове завдання було виконане на 41% [6, арк. 139]. Керівникам райпарткомів, які не виконали план, окружні парткомітети постійно надсилали директиви з вимогами: «Ліквідувати заборгованість 3-ї позики індустріалізації... Негайно організувати бригади для перевірки роботи сільських комісій сприяння. Сільрадам створити бригади з активістів, що виконали свої зобов'язання. Бригадам охопити всіх селян передплатою. Забезпечити негайне внесення коштів колгоспниками... Негайно ліквідувати заборгованість по попередніх позиках...» [9, арк. 80].

Таким чином, позика на індустріалізацію реалізовувалася серед одноосібників і колгоспників, для відбору грошей у селянства організовувалися комісії сприяння, сільський актив, бригади (з партійних, фінансових, кооперативних установ); обов'язковим для селян було придбання облігацій і за попередні позики. Ця позика виконувалася за всяку ціну впродовж 30-х років ХХ ст., незважаючи на те, що у селянських родин відбиралися останні кошти, посилюючи їхнє зuboжіння.

Виконання селянами фінансових планів позик індустріалізації не було для них єдиним. Більшовицька влада в період руйнації одноосібного господарювання запровадила ще низку внутрішніх позик. У грудні 1927 р. ЦВК і РНК СРСР оголосили передплату на 100 млн. крб. чергової державної позики, цинічно назвавши її «позицією для зміцнення сільського господарства» [22, с. 38]. 29 лютого 1929 р. постановою «Про додатковий випуск облігацій державної виграшної позики зміцнення селянського господарства» ЦВК і РНК СРСР збільшили зазначену позику ще на 50 мільйонів крб. У постанові зазначалося: «З огляду на значний інтерес, що його виявляє селянство СРСР до позики зміцнення селянського господарства, й недостачу встановленої суми, постановою ЦВК й РНК СРСР з 30 грудня 1927 р. випустити додатково облігацій на суму в п'ятдесят мільйонів крб...» [15, с. 262].

Яким виявився «інтерес» селянства до вказаної позики, засвідчила постанова Президії ЦВК СРСР від 5 липня 1929 р. «Про прискорення реалізації позики зміцнення селянського

господарства». Негативне ставлення селянства до придбання облігацій, у зв'язку з наростаючим голодом, змусило їх сплачувати облігаціями сільгосподаток, а владу – вдатися до прийняття цієї постанови, у якій констатовалося: «Випуск державних позик поширився. Радянська держава розповсюдила позик на суму до 1-го мільярда крб... Гроші від позик йдуть на розвиток промисловості та сільського господарства... Товариші селяни, без крайньої потреби не продавайте облігації державних позик поки не вийде їм термін! Сплачуйте сільгосподаток грішми... Вкладайте ваші заощадження в державні позики, зберігайте їх у позиках на весь час випуску» [16, с. 891].

Економічний стан українського села впродовж 1927–1932 рр. нестримно погіршувався, адже, окрім вже вказаних позик, влада нав'язала 60-ти мільйонну позику на залізничне будівництво [14, арт. 588], 400 мільйонну 8-ми відсоткову державну внутрішню позику [15, с. 1184] (ця позика в 1930 р. буде збільшена на 100 міл. крб.) [17, с. 35], 300 мільйонну 11-ти відсоткову державну внутрішню позику [15, с. 1151], 50-ти мільйонну державну внутрішню позику 1929 р. [16, с. 389], 750 мільйонну 10-ти відсоткову внутрішню позику 1930 р. [18, с. 225].

Проте найбільший фіскальний тиск, який продовжувався навіть у роки Голодомору, відчуло українське селянство в ході реалізації більшовиками позик «П'ятирічка за чотири роки». 3 липня 1930 р. ЦВК і РНК СРСР постановили: «Випустити державну внутрішню виграшну позику «П'ятирічка за чотири роки» на суму в 500 мільйонів крб. Позику випускається терміном на 10 років, з 1 грудня 1930 р. по 1 грудня 1940 р., в облігаціях 50 крб. кожна...» [17, с. 644].

У наступному 1931 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову «Про другий випуск державної внутрішньої позики «П'ятирічка за чотири роки. Випуск третього вирішального року п'ятирічки» на суму 1 мільярд 600 мільйонів крб., терміном на 10 років, номіналом у 50 крб. [18, с. 469]. Причому більшу частину цієї величезної суми, а саме – 1 мільярд 200 мільйонів крб. потрібно було реалізувати впродовж 1930–1931 рр. [18, с. 109].

Реалізація позик негативно вплинула і на ситуацію з продовольством в українських селах. Адже 9 листопада 1930 р., у зв'язку з відсутністю в селян грошей, РНК СРСР прийняла постанову, що дозволяла розраховуватися сільськогосподарською продукцією. У постанові йшлося: «За директивою Уряду. Райсільбанки зобов'язані від селян – здавачів хліба та іншої продукції, приймати доручення на оплату за рахунок належних їм сум різних платежів: сільгосподатку, самооподаткування, внески на державну позику тощо. Ці доручення треба виконувати порядком безготівкових розрахунків...» [9, арк. 87].

Отже, фінансове визискування українського селянства в період суцільної колективізації та розкуркулення прискорило економічний колапс: непосильні фіскальні завдання, примусові заготівлі продовольства, низька закупівельна ціна на зернове збіжжя повністю виснажили село і наблизили Голодомор.

У 1931 р. податковий тиск через задіяння системи реалізації державних позик лише зріс. Так, бюро Копайгородського райпарткому в січні 1931 р. ухвалило: «Про мобілізацію коштів. Запропонувати партійним осередкам та фракціям РВК, РКС і РСТ посилити роботу та вжити примусових заходів мобілізації коштів – розповсюдження «П'ятирічка за чотири роки», паїв, спецвнесків, вкладів тощо в селах: особливо в Сніткові, Попівцях, Володівцях та Копайгороді» [10, арк. 3].

Грошова сума, яку повинні були сплатити селяни за облігації позики «Третього вирішального року. П'ятирічка за чотири роки», значно перевищувала інші фіскальні побори. Це підтверджують дані фінансового плану для Брацлавського району, що в 1931 р. передбачав наступні грошові надходження у державну казну (подані не всі види оподаткування, в крб.) [8, арк. 30].

С/госп. податок	Самооподаткування	Державне страх-ня	Однораз збір	Акції «трактор-центру»	Заощадж в каси	Пятир. за 4 р.
182 982	149 306	176 188	160 242	53 805	58 197	262 000

Найбільше грошей влада передбачала отримати, реалізувавши облігації позики «П'ятирічка за чотири роки» - 262 тис. крб. Але і ця значна сума була ще збільшена для Брацлавського району в другому півріччі 1931 р. – до 385 тис. крб. Причому купляти облігації повинні були як одноосібники, так і колгоспники. У випадку відсутності коштів у колгоспників, з них відраховували трудовні – 21 трудовень за позику [8, арк. 51]. Якщо врахувати той факт, що тільки одних позик українському селянину влада нав'язувала десяток, то стає зрозуміло – вижити у створеній більшовиками економічній ситуації ставало неможливо, тому що загальна грошова сума на 1931 р. тільки за сільгосподаток, самообкладання та держпозики значно перевищувала прибутки переважної більшості селянських господарств і становила кілька сотень карбованців.

Фінансові та продовольчі побори не зменшилися і в 1932 р. Про реалізацію позики четвертого, заключного року п'ятирічки у Вінницькій області (утворена в лютому 1932 р.) кожна

декаду місяця повідомляв Вінницький обласний відділ ДПУ своїй керівній інстанції – ДПУ України [11, арк. 72]. У спецзведеннях з грифом «Цілком таємно» від 1, 10 та 20 липня 1932 р. йшлося: «Вся робота проводиться сільрадами кабінетним порядком, без скликання зборів. Сільради створюють бригади, які обходять села і оформляють підписку... Відсутність масово-пояснювальної роботи замінюється голим адмініструванням, супроводжується грубими порушеннями політики партії (побиття, арешти, примус, погрози, конфіскація майна і т.д.). Серйозною причиною повільного ходу підписки на позику є продовольчі труднощі... Керівний склад працівників деяких сільрад бездіє, заявляючи: «В даний час немає можливості реалізувати позику і вести розмови з голодуючими селянами» [11, арк. 73, 89, 101].

У наступних, серпневих спецзведеннях ДПУ відклалася така інформація: «Є випадки, коли сільради і правління колгоспів не видають довідки селянам на помол муки, аргументуючи це тим, що вони не придбали облігації... Селяни жаліються, невже Уряд не знає, що в селян немає грошей і немає чого їсти... У селі Зінов'євськ Затонського району одноосібник Жаховський, не отримавши довідки на помол муки, почав плакати, промовляючи: «Грабіжники ви, вимотуєте в мене душу, залишаєте сім'ю без хліба...». В селі Верболози Козятинського району колгоспники відмовляються від підписки на позику, вказуючи, що забрали вже хліб та продукти при хлібозаготівлі... В селі Бутовці Грицівського району на зборах колгоспників піднявся крик: «Діти пухнуть з голоду, а тут давай і давай, краще купили б дітям хліба, навіщо нам облігації...» [11, арк. 125-132].

Фатальним для селянства України стало травневе 1932 р. рішення влади СРСР про реалізацію «нової позики» в розмірі 3 мільярдів 200 мільйонів крб. Причому більша частина цієї позики: «Четвертого завершального року п'ятирічки», мала бути виконана протягом місяця, до 25 червня 1932 р. Для її реалізації кремлівська влада пропонувала масово задіяти партактив, робітничі бригади, комісії сприяння. Виконуючи завдання, Політбюро ЦК КП(б)У вересневою постановою 1932 р. погрожувало: «Попередити всі обласні організації, що у випадку невиконання фінансових планів, вони будуть піддані репресіям» [12, арк. 15, 49].

Кошти, які повинні були здати вже голодуючі українські селяни, які не отримували заробітної платні, були для них астрономічними. Про це свідчить фінансове завдання на першу половину жовтня 1932 р. для областей України (в мільйонах крб.), відображене в таблиці [12, арк. 66].

Обл.	Вінницька область	Дніпроп. область	Донецька область	Київська область	Одеська область	Харківська область
Селяни	10 750	6 280	4 070	20 900	3 290	20 600
Робітники і служ-ці	1 710	8 670	10 570	11 730	1 990	7 180
Кустарі та ін.	2 210	1 570	1 470	2 830	760	2 740

Зазначаємо, що основний тягар реалізації позик на Поділлі (аграрному регіоні України) ліг на плечі селянства. Загальна сума оплати за позику «Четвертого вирішального року п'ятирічки» на 1932 р. становила для подолян 57 млн. крб. (у 1931 р. – 34 млн. крб.). Для збору коштів лише обласне фінуправління мобілізувало на село 50 чол., поповнивши робітничі бригади [12, арк. 68, 79].

Облігації позик, в сумі кілька сотень карбованців для кожної селянської родини (величина річної суми залежала від розподілу райвиконкома та сільськими радами планових фінансових зобов'язань), у роки Голодомору влада змушувала купляти одноосібників і колгоспників, наголошуючи, щоб «колгоспники в справі передплати позик вели перед» [9, арк. 57].

У ході систематичних декад «Виконання фінансового плану 1932 р.» з використанням робітничих бригад для фінансових поборів, більшовики дали акції цинічну назву – «Допомога міста селу в справі реалізації позик» [12, арк. 68].

Таким чином, запровадивши в українських селах грабіжницьку систему з реалізації державних позик як один з методів експропріації власності, більшовицька влада впродовж 1927–1932 рр. прискорила зубожіння селянства. Постійно збільшуючи планові завдання, змусивши колгоспників і одноосібників розраховуватися за фінансові борги продуктами харчування та заробленими трудовими днями, сталінський тоталітарний режим відібрав останні засоби для виживання, спровокувавши Голодомор-геноцид в Україні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр – субцентр влади (1917-1938). К.: Інститут історії України НАН України, 2014. 376 с.
2. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної влади, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930). К.: Цифра-друк, 2006. 303 с.

3. Голод 1932-1933 років в Україні: причини та наслідки / Голова редакційної ради В.А. Смолій. К.: Наукова думка, 2003. 888 с.
4. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). Ф. П-31. Оп.1. Спр.485. 331 арк.
5. ДАВО. Ф. П-31. Оп.1. Спр.486. 44 арк.
6. ДАВО. Ф. П-31. Оп.1. Спр.489. 244 арк.
7. ДАВО. Ф. П-31. Оп.1. Спр.563. 578 арк.
8. ДАВО. Ф. П-40. Оп.1. Спр.179. 70 арк.
9. ДАВО. Ф. П-43. Оп.1. Спр.175. 186 арк.
10. ДАВО. Ф. П-54. Оп.1. Спр.77. 192 арк.
11. ДАВО. Ф. П-136. Оп.3. Спр.6. 175 арк.
12. ДАВО. Ф. П-136. Оп.3. Спр.26. 79 арк.
13. ДАВО. Ф. П-136. Оп.3. Спр.61. 311 арк.
14. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду СРСР. М. Управління справами РНК СРСР, 1927. 1366 с.
15. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду СРСР. М. Управління справами РНК СРСР, 1928. 1342 с.
16. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду СРСР. М. Управління справами РНК СРСР, 1929. 1476 с.
17. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду СРСР. М. Управління справами РНК СРСР, 1930. 990 с.
18. Збірник законів та наказів Робітничо-Селянського Уряду СРСР. М. Управління справами РНК СРСР, 1931. 866 с.
19. Зінченко А. Нариси історії подільського селянства: 1917-1930 рр. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. 344 с.
20. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій, пленумів ЦК (1898-1970). К.: Політвидав України, 1980. Т.4. 577 с.
21. Кульчицький С. . Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. К.: Наш час, 2008. 424 с.
22. Рибак І., Матвєєв А. Трагічний перелом. Колективізація і розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. 140 с.

Владимир Петренко

*Винницький кооперативний інститут,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)*

Система государственных ссуд в фискальной политике большевистской власти в Украине (1927-1932 гг.).

Аннотация. В статье исследуется финансово-экономическая политика большевистской власти в Украине 1927-1932 гг., в частности, роль принудительных государственных ссуд в фискальной системе перманентного выхолащивания украинского села, которое привело к изъятию средств, имущества, продовольствия и нарастания массового голода.

Ключевые слова: крестьянство, большевизм, ссуды, фискальная политика, индустриализация, пятилетка, коллективизация, хлебозаготовки, репрессии, голод.

ABSTRACT

Volodymyr Petrenko

*Vinnytsya cooperative institute,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)*

System of state loans in the fiscal policy of bolshevist power in Ukraine (1927-1932)

In the article explores the financial and economic policy of bolshevist power is probed in Ukraine in 1927-1932, in particular, role of the forced state loans in the fiscal system of permanent withdrawals of money from the Ukrainian village, which resulted to the taking away of money, property, food and growth of impoverishment of peasantry. Marked, the orders that most hidden were: «State internal loans of industrialization of national economy of the USSR», 1927-1932 rr.; «Five-year for four years», 1930 r.; «Five-year for four years. Issue of the third decision year of five-year», 1931 r.; «Five-year for four years. Issue of fourth finishing year of five-year» and other.

State loans which were inculcated for a leadthrough, above all things, industrializations in a country, implemented among single-person and collective farmers. The commissions were created for the withdraw of money from the rural population, brigades got organized from a rural population, representatives of party, financial and co-operative institutions obligatory for a peasantry was acquisition of bonds of loans for previous years.

Bolshevist power during 1927–1932 accelerated mass hunger, inculcated in the Ukrainian villages the predatory system realizations of state loans as a method of expropriation of property. Constant increase the amount of loans and planned tasks, coercion rural population to settle accounts with financial debts by food stuffs and begin to work on the weekend, the Stalin totalitarian mode took away the last facilities for a survival, provoked a golodomor-genocide in Ukraine.

Key words: peasantry, bolshevism, loans, fiscal policy, industrialization, five-year, collectivization, grain procurements, repressions, hunger.

REFERENCES:

1. Vasylijev V. Politychne kerivnyctvo URSR i SRSR: dynamika vidnosyn centr – subcentr vlady (1917-1938). K.: Instytut istoriji Ukrajinny NAN Ukrajinny, 2014. 376 s.
2. Ghaj-Nyzhnyk P. Podatkova polityka Centraljnoji vlady, urjadiv UNR, Ukrajinjskoji Derzhavy, USRR (1917-1930). K.: Cyfra-druk, 2006. 303 s.
3. Gholod 1932-1933 rokiv v Ukrajinii: prychny ta naslidky / Gholova redakcijnnoji rady V.A. Smolij. K.: Naukova dumka, 2003. 888 s.
4. Derzhavnyj arkhiv Vinnyckoji oblasti (dali – DAVO). F. P-31. Op.1. Spr.485. 331 ark.
5. DAVO. F. P-31. Op.1. Spr.486. 44 ark.
6. DAVO. F. P-31. Op.1. Spr.489. 244 ark.
7. DAVO. F. P-31. Op.1. Spr.563. 578 ark.
8. DAVO. F. P-40. Op.1. Spr.179. 70 ark.
9. DAVO. F. P-43. Op.1. Spr.175. 186 ark.
10. DAVO. F. P-54. Op.1. Spr.77. 192 ark.
11. DAVO. F. P-136. Op.3. Spr.6. 175 ark.
12. DAVO. F. P-136. Op.3. Spr.26. 79 ark.
13. DAVO. F. P-136. Op.3. Spr.61. 311 ark.
14. Zbirnyk zakoniv ta nakaziv Robitnycho-Seljansjkogho Urjadu SRSR. M. Upravlinnja spravamy RNK SRSR, 1927. 1366 s.
15. Zbirnyk zakoniv ta nakaziv Robitnycho-Seljansjkogho Urjadu SRSR. M. Upravlinnja spravamy RNK SRSR, 1928. 1342 s.
16. Zbirnyk zakoniv ta nakaziv Robitnycho-Seljansjkogho Urjadu SRSR. M. Upravlinnja spravamy RNK SRSR, 1929. 1476 s.
17. Zbirnyk zakoniv ta nakaziv Robitnycho-Seljansjkogho Urjadu SRSR. M. Upravlinnja spravamy RNK SRSR, 1930. 990 s.
18. Zbirnyk zakoniv ta nakaziv Robitnycho-Seljansjkogho Urjadu SRSR. M. Upravlinnja spravamy RNK SRSR, 1931. 866 s.
19. Zinchenko A. Narysy istoriji podiljsjkogho seljanstva: 1917-1930 rr. Vinnycja: DP «Derzhavna kartografichna fabryka», 2008. 344 s.
20. KPRS v rezolucijakh i rishennjakh z'jzdiv, konferencij, plenumiv CK (1898-1970). K.: Polityvydav Ukrajinny, 1980. T.4. 577 s.
21. Kuljchycykj S. . Gholodomor 1932-1933 rr. jak ghenocyd: trudnoshhi usvidomlennja. K.: Nash chas, 2008. 424 s.
22. Rybak I., Matvjejev A. Traghichnyj perelom. Kolektyvizacija i rozkurkulennja na Podilli ta Pivdenno-Skhidnij Volyni. Kam'janecj-Podiljsjkyj: Abetka, 2001. 140 s.

Статтю подано до редколегії 12.02.2018 р.

УДК [94(477)"1943/1945"]-351.74-053.5

Ольга Силка

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
аспірант (Україна)

Діяльність органів влади з подолання дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні на завершальному етапі війни (1943-1945 рр.)

Анотація. У статті висвітлюються заходи органів влади з подолання дитячої безпритульності, бездоглядності та злочинності, динаміка створення та функціонування